

УДК 81'42=111

ОРІЄНТАЦІЙНА СЕМАНТИКА: ДИСКУРСИВНЕ ВТІЛЕННЯ

Сергій ПОТАПЕНКО

*Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
кафедра германської філології,
вул. Кропив'янського, 2, 16602 Ніжин, Чернігівська обл.
тел.: +380 (4631) 22244, e-mail: potapenko@ne.cg.ukrtel.net*

Обґрунтовано ідею про орієнтаційну семантику, яка пов'язує формування значення з послідовністю освоєння людиною навколишнього середовища й пояснено взаємодію загальної будови дискурсу, структуру текстів і способи означування референтів.

Ключові слова: орієнтаційна семантика, значення, дискурс, текст, референт.

Найважливішою силою, яка визначає функціонування мови, вважається семантика [13; с. 344], а тому для пояснення значення у когнітивній лінгвістиці запропоновано низку методик: прототипова, співвіднесення фігури й фону, взаємодії профілю й бази тощо [див.: 11; с. 370]. Спираючись на опозиції, вказані підходи розкривають окремі етапи лінгвокогнітивної діяльності людини, але її пояснення як процесу потребує динамічної моделі. Відповідно, мета статті полягає у поясненні мовної семантики за допомогою орієнтування людини в навколишньому середовищі, за якого стосовно свого тіла індивід поступово виокремлює референти різного ступеня помітності й встановлює між ними відношення, інтерпретація яких визначається умовами діяльності. Початковою точкою орієнтування постає тіло індивіда, будова якого (очі, що дивляться вперед, наявність правого й лівого боків) зумовлює виникнення у свідомості первинних психофізичних категорій «передній» і «задній», «правий» і «лівий», а земне тяжіння та вертикальна постава людини визначають диференціацію координат «верх» і «низ» [8; с. 467]. Унаслідок поєднання вказаних точок відліку весь горизонтальний простір навколо індивіда ділиться на чотири частини «перед–зад», «правий–лівий», відображення яких у більшості мов світу має яскраво виражений антропоморфний характер [5; с. 29]. Межі поля зору, виокремлені під час перцептивного орієнтування, слугують основою для формування поняття простору, структурованого послідовністю співвіднесення референтів. Відповідно, орієнтаційна семантика пов'язує формування значення зі встановленням мовцем свого місця у середовищі, а її основним інструментом слугує орієнтаційний простір – ментальна структура, яка формується внаслідок інтеріоризації процесів перцептивного орієнтування [9; с. 13] і використовується різними учасниками комунікації завдяки здібності до визначення просторової перспективи (*spatial perspective taking*), котра дає змогу одному індивіду прийняти думку іншого й сприймати світ його очима [19; с. 80].

Для структурування орієнтаційного простору застосовуємо дослідницький апарат образ-схем – елементарних доконцептуальних структур лінгвокогнітивної діяльності людини, які формуються під впливом сенсомоторного досвіду та призначаються для творення складних образів свідомості [18; с. 18–19].

Образ-схеми структурують як наші сприйняття, так і ментальні образи [6; с. 585], тобто у цьому терміні компонент «образ» виконує дві функції: з одного боку, він

вказує на перцепцію як джерело їхнього формування, а з іншого, свідчить про їхнє використання для творення складних образів свідомості. Водночас компонент «схема» відбиває надзвичайно високий ступінь узагальнення цих структур, зумовлений постійним повторенням пов'язаних із ними операцій.

Відповідно до послідовності орієнтування людини в навколишньому середовищі розрізняємо п'ять груп образ-схем: соматичні, топологічні, перцептивні, просторово-моторні й динамічні, які формалізують відношення сили та руху.

Соматичні образ-схеми охоплюють ТІЛО як головний орієнтир, РІВНОВАГУ, яка відображає стан тіла, та ПРОЦЕС, котрий пов'язує із найбільш елементарними діями на зразок жування, ковтання тощо [15; с. 38].

Взаємодія образу тіла як початкового орієнтира зі сприйняттям виявляється у формуванні топологічних образ-схем. ВЕРХ–НИЗ, СПЕРЕДУ–ПОЗАДУ, ЦЕНТР–ПЕРИФЕРІЯ, ЗБОКУ (ЗЛІВА–СПРАВА) фіксують напрям погляду спостерігача, а БЛИЗЬКО–ДАЛЕКО репрезентує відстань від тіла до об'єктів. Складники вказаних структур корелюють із психофізичними точками відліку просторової орієнтації, на які спирається людина у своїй практичній діяльності.

Перцептивні образ-схеми репрезентують образи, отримані внаслідок сприйняття об'єктів із різної відстані, встановленої топологічними орієнтирами БЛИЗЬКО–ДАЛЕКО. Перцептивні образ-схеми утворюють послідовність МАСА–МНОЖИНА–ЗЛІЧУВАНІСТЬ–ОБ'ЄКТ, яка відбиває зміну образу фізичного об'єкта або його ментального аналога під час наближення або віддалення. Унаслідок руху назад кількість предметів у полі зору людини збільшується і в мірі віддалення вони зливаються в недиференційовану масу, а під час наближення членуються на частини [17; с. 26], що дає підстави протиставляти множину та масу [6; с. 553]. Дотримуючись тези про поступовість змін образу об'єктів внаслідок віддалення або наближення, указану опозицію образ-схем розгортаємо у послідовність МАСА–МНОЖИНА–ЗЛІЧУВАНІСТЬ–ОБ'ЄКТ, у якій кожна пара пов'язана відношенням ЦІЛЕ–ЧАСТИНА. МАСА репрезентує образи, отримані з двох позицій: далекої, у разі перебування об'єктів на значній відстані від індивіда, та з надблизької, коли внаслідок наближення до предмета людина не бачить його контурів, концептуалізуючи його як недиференційовану МАСУ [20; с. 228]. Відповідно, розрізняємо образ-схему МАСА¹, пов'язану зі сприйняттям сукупностей здалеку, та МАСА², яка асоціюється з надблизьким сприйняттям. Образ-схема ОБ'ЄКТ репрезентує предмет у близькій перспективі, МНОЖИНА – у наближеній, а ЗЛІЧУВАНІСТЬ – у віддаленій.

Ураховуючи взаємодію візуального й тактильного сприйняття, перцептивні образ-схеми доповнюємо просторово-моторними, адже людина не просто бачить предмети, а бере їх у руки або обходить із різних боків, не тільки розглядає, а й обмацує [12; с. 96]. Просторово-моторні схеми (МЕЖА)–КОНТЕЙНЕР–ПОРОЖНІЙ (ПОВНИЙ)–ВКЛЮЧЕННЯ (ВИКЛЮЧЕННЯ)–ВМІСТ відбивають послідовність маніпуляції з різними об'єктами, визначаючи концептуалізацію тривимірного простору. При цьому об'єкт або його ментальний аналог сприймається ззовні як ціле, а із середини як КОНТЕЙНЕР із певним УМІСТОМ.

Динамічні образ-схеми пов'язують об'єкти різного ступеня помітності з відношеннями сили й руху. Кінетична схема ШЛЯХ співвідносить предмети з початковою, проміжною, кінцевою точками або з рухомих об'єктом. ЦИКЛ формується внаслі-

док збігу початкового й кінцевого пунктів, а ВЕРТИКАЛЬ репрезентує прямовисну траєкторію руху. Назви силових схем акцентують особливості відношень між орієнтирами: ПРИМУШЕННЯ, ПРИТЯГАННЯ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ / ПОЗБАВЛЕННЯ МОЖЛИВОСТІ, ВІДВЕРНЕННЯ, ПРОТИДІЮЧІ СИЛИ, ПЕРЕШКОДА, УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ.

Залучення для створення моделі дискурсу образ-схем, які формалізують послідовність сприйняття, дає змогу диференціювати три різновиди орієнтаційного простору: дискурсивний, текстовий і ситуативний. Дискурсивний простір забезпечує орієнтування адресата відносно топологічних координат ВЕРХ–НИЗ, СПЕРЕДУ–ПОЗАДУ, ЦЕНТР–ПЕРИФЕРІЯ, ЗБОКУ (ЗЛІВА–СПРАВА). Текстовий орієнтаційний простір втілений в організації окремих повідомлень в аспекті взаємодії динамічних образ-схем, які встановлюють відношення між різними референтами, слугуючи основою для диференціації різноманітних стратегій. Ситуативний простір пов'язаний із забезпеченням орієнтування адресата в окремих ситуаціях, описаних у текстах, завдяки мовним одиницям топологічної, перцептивної та просторово-моторної семантики, формалізованої відповідними образ-схемами.

Розглянемо взаємодію трьох основних орієнтаційних просторів на матеріалі англомовного медіа-дискурсу.

Дискурсивний орієнтаційний простір постає у вигляді гіпертексту, який як засіб нелінійної репрезентації інформації [2; с. 23] забезпечує початковий розподіл уваги адресата, утворюючи найбільш загальний рівень організації будь-якого засобу масової інформації. Цей компонент мас-медійного дискурсу визначає послідовність розміщення матеріалів на екрані чи на друкованій сторінці стосовно візуальних координат ПЕРЕДНІЙ–ЗАДНІЙ, ВЕРХНІЙ–НИЖНІЙ, ЛІВИЙ–ПРАВИЙ, ЦЕНТР–ПЕРИФЕРІЯ і характеризується ізоморфізмом у європейських мовах, що зумовлено сприйняттям друкованих матеріалів зверху вниз і зліва направо. Гіпертекст структурований заголовками двох різновидів: дискурсивними, які охоплюють назви розділів і рубрик, призначені для загального орієнтування адресата у ЗМІ, і текстовими, що формують уяву про зміст повідомлення, відображаючи окремі аспекти подій. Дискурсивні заголовки мають структуру називних речень і вказують на дату поновлення матеріалів (*17 February 2011 Last updated at 16.24*), називають розділи (*News, Sports, Business* тощо), рубрики (*UK, Africa* тощо), тематичні добірки (*Have your say, Magazine* тощо). Орієнтаційна функція текстових заголовків, спрямована на привернення мимовільної уваги адресата до окремих аспектів подій, реалізується за допомогою номінативних засобів, вибір яких залежить від специфіки мови, аудиторії та потреб, до яких апелює повідомлення: фізіологічних, у безпеці, належності, визнанні, самоактуалізації або чуттєвому задоволенні [21; с. 35].

Організацію заголовків, заголовних комплексів і новинних текстів визначають синтаксичні структури, адже лише речення подає подію в структурованому мовою вигляді [10; с. 239]. Для заголовків і нерозгорнутих заголовних комплексів сучасного англомовного медіа-дискурсу характерні прості, ієрархічні та безсполучникові пояснювальні відношення. Прості відношення відображені окремими предикативними групами, наприклад, *Nokia and Microsoft form alliance* (bbc.co.uk/news/11.02.2011), ієрархічні – складнопідрядними реченнями, які диференціюють події в аспекті важливості або послідовності, наприклад, *Egypt ups pay as protests go on* (bbc.co.uk/news/7.02.2011), а безсполучникові пояснювальні – конкретизацією загального

повідомлення першої частини в другій [1; с. 351], що характерно для нерозгорнутих журнальних заголовних комплексів, які складаються з назви рубрики і заголовка, наприклад, *Russia: A 21st-Century Potemkin* (Newsweek 27.09.2010, 24). У наведеному прикладі назва рубрики *Russia* та заголовок *A 21st-Century Potemkin* утворюють дві частини безсполучникового пояснювального речення: перша називає країну, а наступна характеризує її.

Структура вжитих у заголовках і нерозгорнутих заголовних комплексах речень спрямована на привернення уваги читачів шляхом виокремлення орієнтирів, пов'язаних із потребами аудиторії. Основу організації сучасного англomовного медіа-дискурсу становить потреба в належності, яка зумовлює вибір аудиторією певних видань і іменування на початку заголовків представників різних суспільних груп або країн, наприклад, *Algeria police break up protests* (bbc.co.uk/news/ 11.02.2011). Потреба в безпеці реалізується іменуванням у заголовках і заголовних комплексах індивідуальних і суспільних загроз і їхніх наслідків, наприклад, *Carnage rocks Moscow's main airport* (bbc.co.uk/news/ 24.01.2011). Диференціація потреби у визнанні характерна для заголовків, присвячених поп-зіркам і політикам, наприклад, *Medvedev seeks security shake up* (bbc.co.uk/news/ 25.01.2011), а потреба у самоактуалізації відображена описом досягнень у різних сферах суспільної діяльності, наприклад, *New rocket could lift astronauts* (bbc.co.uk/news/ 8.02.2011).

Текстовий орієнтаційний простір структурований стратегіями, які упорядковують позначені у заголовках орієнтири: мотиваційними, що розвивають зміст назви повідомлення і визначають вибір предикатів, які встановлюють відношення між учасниками подій в аспекті активації потреб, та локалізаційні, котрі співвідносять події з координатами сприйняття, простору й часу. Орієнтаційно-мотиваційні стратегії мають три варіанти втілення в новинних текстах: інформаційний, аналітичний та інформаційно-аналітичний.

За інформаційного різновиду стратегій текстове відтворення подій спирається на взаємодію присудків у заголовках і абзацах, які мають структуру окремих речень [14; с. 90] та об'єднані у текстові блоки головної події, фону або коментарів [3; с. 131]. Журнальні статті відзначаються складнішою будовою: зміст заголовків співвідноситься з початковими реченнями абзаців, які в блоці головної події подають основну інформацію, котру розвивають й аргументують наступні висловлення. Інформаційний різновид орієнтаційно-мотиваційних стратегій втілюється в текстах двома тактиками – текстотвірними та номінативно-текстовими. Текстотвірні тактики визначають висунення в найбільш візуально помітні позиції дискурсу – початок заголовків, підзаголовків та абзаців, що утворюють основні блоки, – одиниць на позначення складників подій, пов'язаних із потребами аудиторії, адже висунення розглядають як розміщення на першому (передньому) плані форм, які слугують пошуковими стимулами або «ключами» в процесах мовного оброблення інформації [7; с. 21]. Номінативно-текстові тактики підпорядковують вибір одиниць, призначених для іменування та характеристики складників подій.

Продемонструємо особливості реалізації текстотвірних тактик, які визначають послідовністю висунення в ініціальні позиції заголовка й абзаців основного блоку одиниць на позначення учасників подій, співвідносних із різними компонентами образ-схем, на прикладі інтернетних і газетних повідомлень.

Тактика *акцентування* передбачає позначення учасника події на початку заголовка та абзаців, що подають головну подію, тобто в усіх сильних позиціях із метою відображення його високого статусу. Згідно з цією тактикою голова австралійського уряду ідентифікована в заголовку *Australia PM Gillard begins task to build coalition* (news.bbc.co.uk/) та в початкових позиціях трьох перших абзаців, які утворюють основний блок: (1) *Australian Prime Minister Julia Gillard has held initial talks with independent candidates to try to form a government after an inconclusive election.* (2) *Ms Gillard said she would continue to provide "stable" government as final votes are counted.* (3) *She acknowledged that neither her Labor Party nor the opposition conservative coalition was likely to win the 76 seats needed for an outright majority.*

Тактика *ідентифікації* виявляється у випущенні в заголовках і висуненні в ініціальної позиції абзаців назв складників подій, пов'язаних із базовими потребами аудиторії, що дає змогу підкреслити їхню важливість. За цієї тактики у заголовках можуть випускатися одиниці на позначення джерела або цілі загрози. У заголовку *Maternity services threatened* (The Daily Telegraph 3.02.2006, 8) відсутня назва джерела загрози, яке гальмує зростання народжуваності в Британії, а тому воно позначене на початку першого абзацу групою підмета *nationwide shortage of specialist doctors*, яка вказує на нестачу лікарів: *A nationwide shortage of specialist doctors is threatening maternity services* (The Daily Telegraph 3.02.2006, 8).

Тактика *конкретизації* структурує тексти із заголовками, у яких загальний або абстрактний іменник називає подію чи її учасників у далекій або віддаленій перспективі. Так, у повідомленні під заголовком *Row over name for euthanasia group* (The Daily Telegraph 23.01.2006, 2) тактика конкретизації визначає ідентифікацію сторін скандалу, співвіднесеного іменником *row* з ПРОТИДІЄЮ: прибічників евтаназії (*Britain's leading euthanasia group*), її противників (*signatories representing a large group of people opposed to euthanasia*) та міністра як посередника (*Alan Johnson, the Trade and Industry Secretary*).

Тактика *протиставлення* джерела й цілі ПРИМУШЕННЯ виявляється в іменуванні в ініціальних позиціях заголовків учасників подій, співвідносних із джерелом ПРИМУШЕННЯ, а на початку абзаців основного блоку – цілі, до якої планується викликати співчуття. За цієї тактики тексти структуровані предикативними одиницями на позначення руху, який сигналізує про уникнення учасником події загрози. Так, у назві *Mugabe war veterans forced me to leave, says priest* (The Daily Telegraph 29.08.2002, 17) група підмета *Mugabe war veterans* подає військовиків як джерело ПРИМУШЕННЯ, а текст акцентує на священникові, співвідносному з ціллю силового впливу: (1) *A priest said yesterday that President Mugabe's so-called war veterans had threatened his life and forced him out of his parish;* (2) *He was summoned to the offices of secret police on three occasions;* (3) *Fr Kelly said he was threatened with beatings or torture;* (4) *At one stage, he was visited by seven so-called war veterans who ordered him out of the 400 square mile parish. Fr Kelly went to see the two bishops in the provincial capital, Mutare, and both advised him to leave.*

За тактики *відсічі* учасник події, співвідносний із ціллю ПРИМУШЕННЯ, не підкоряється джерелу сили, а опирається йому, а тому зміст тексту структурований образ-схемою ПРОТИДІЯ, джерело якої позначене в ініціальних позиціях абзаців, що утворюють основний блок. Указана тактика покладена в основу тексту під заголовком

Schoolgirl is sent home for wearing a crucifix (Daily Mail 6.12.2005, 5). У назві повідомлення присудок *is sent* зображає школярку як ціль ПРИМУШЕННЯ, а тактика відсічі зумовлює вживання в основній частині тексту (з першого по сьомий абзац) присудків зі значенням ПРОТИДІЇ та висунення одиниць на позначення матері: (1) *The mother of a pupil sent home for wearing a crucifix has accused her school for discriminating against Christians*. Виняток становлять лише другий і восьмий абзаци, які деталізують зміст заголовка і акцентують на дівчині як цілі ПРИМУШЕННЯ: (2) *Sam Morris, 16, was ordered to remove her gold necklace*; (8) *Sam, who attends Sinfin Community School in Derby, was sent home on Thursday. The deputy headmaster had asked her to remove her necklace, but she refused*.

Тактика збалансованої репрезентації сторін КОМУНІКАТИВНОЇ ПРОТИДІЇ виявляється у висуненні прізвищ політиків на початок сусідніх абзаців, що створює ефект заочної дискусії між ними та їхніми прибічниками. Так, у перших двох абзацах повідомлення під заголовком *Jittery Brown sets his attack dogs on Clarke* (The Daily Telegraph 9.09.2005, 12) протиставлено прізвища лідера лейбористів Гордона Брауна й керівника консерваторів, Кенета Кларка: (1) *Gordon Brown unleashed his attack dogs on Kenneth Clarke*; (2) *As Mr Clarke stepped up his leadership campaign by trying to demolish Mr Brown's record on the economy, the Chancellor's former chief economic adviser, Ed Balls, replied with a savage assault on Mr Clarke's record*. У початкових позиціях трьох наступних абзаців іменується Гордон Браун і його прибічники (*His intervention – Mr Brown – Many Labour MPs*), а другий блок спирається на висунення одиниць на позначення Кенета Кларка, що зумовлює ідентифікацію Гордона Брауна в позиції додатка першого речення цього блоку: *Mr Clarke accused Mr Brown of squandering the strong economy – He said – Mr Clarke, 65, spelt out his economic manifesto*. Чергування імен представників протилежних таборів із більш низьким статусом структурує заключну частину повідомлення, подану в коментарях: (10) *But Mr Balls, MP for Normanton, ridiculed Mr Clarke*; (16) *An aide to Mr Clarke said yesterday that Mr Balls's intervention showed the Brownites were «petrified»*.

Ситуативне орієнтування реалізується за допомогою номінативно-референційних одиниць, які подають учасників події у трьох перспективах: надситуативній, внутрішньоситуативній і суб'єктній. Надситуативна перспектива полягає у репрезентації референтів із-поза меж ситуації, у якій перебувають комуніканти, *in Kansas*. Внутрішньоситуативна думка відображена локалізацією референтів стосовно внутрішніх компонентів орієнтаційного простору за допомогою фраз із означеним артиклем (*in the state*). Суб'єктна перспектива спрямована на співвіднесення референтів із позиціями комунікантами, для чого в англійській мові вживаються фрази з неозначеним або нульовим артиклем.

Зовнішню, або надситуативну, перспективу представлення референта встановлюють оніми завдяки тому, що ототожнюють один і той самий об'єкт у всіх ситуаціях (реальних або умовних), у яких він з'являється, незалежно від контексту [16; с. 352]. Структурне розширення антропонімів, особливо відчутне в сучасному англійському медіа-дискурсі, сприяє формуванню *адресних форм*, які позначають суспільні координати людини шляхом сполучення онімів і номінативних одиниць у складі прикладки або апозитивних речень, наприклад, *America today is a little like Jack Johnson, the turn-of-the-century heavyweight boxer who so dominated his opponents – impresarios kept*

throwing «great white hopes» up against him – that he eventually grew bored and dissolute (Newsweek 9.10.2000, 40).

Означені фрази локалізують референти у структурі ситуації стосовно топологічних і суцесивних координат. Топологічні означені іменні фрази співвідносять референти з межами ситуативного орієнтаційного простору, його сегментами або тілом людини. Так, у поданому нижче прикладі іменники *frontier* («кордон»), *line* («лінія»), *edge* («край») називають кордони країни, території та водойми відповідно: *Israel may insist that the frontier revert to the international line as it was in 1923, which doesn't reach the water's edge* (Newsweek 24.01.2000, 43). Суцесивні означені фрази локалізують референти відносно точок відліку послідовностей, утворених унаслідок узагальнення відношень руху. На компоненти послідовностей вказують порядкові числівники, призначені для іменування деякої частини в черговості тотожних частин [4; с. 30], наприклад, *It was not the first – or last – time Clinton allies would be kept in the dark* (Newsweek 7.09.1998, 26).

Окрім співвіднесення референтів із послідовностями, означені фрази пов'язують їх із компонентами діад, утворених двома об'єктами, напр., *Now it seems one of the brightest young leaders of the former Soviet space is on course to destroy the other* (Newsweek 15.09.2008, 4), тріад, які складаються з трьох орієнтирів, наприклад, *Perhaps the biggest sign of the administration's commitment to judicial reform is the amount of money it's spending* (Newsweek 18.07.2005, 37), та тетрад, репрезентованих чотирма точками відліку, наприклад, *The painful reassessment is underway in the province of Aceh, at the northern tip of the island of Sumatra* (Newsweek 7.09.1998, 29).

Неозначені іменні фрази подають референти у різних ракурсах стосовно учасників подій. У складі неозначених фраз загальні іменники імплікують різну відстань референта від спостерігача. На далеку дистанцію вказують незлічувані іменники, семантика яких співвідноситься з образ-схемою МАСА. Наприклад, незлічувана форма іменника *song* у реченні *Dressed in immaculate robes, the choir bursts into song* (Newsweek 8.05.2000, 58) вказує на нечленованість пісні, яка виконується незнайомою авторів мовою.

Образи сукупностей об'єктів, пов'язані з віддаленою перспективою, формалізовані образ-схемою МНОЖИНА (COLLECTION), яка імплікує можливість диференціації окремих складників ЦІЛОГО. Із цією образ-схемою співвідносна семантика іменників двох груп – збірних, наприклад, *family, cattle, people* тощо, і злічуваних у множині, наприклад, *children, cows* та інші, наприклад, *Jobless middle class get study cash* (The Daily Telegraph 9.12.2008, 1). Близька перспектива, пов'язана з фокусуванням на об'єкті в межах поля зору, відображена образ-схемою ОБ'ЄКТ, яка зумовлює вживання злічуваних іменників із неозначеним артиклем, наприклад, *A Frenchman who stabbed a girl more than 20 times in an unprovoked and frenzied attack has been jailed for life* (The Daily Telegraph 9.12.2008, 14).

За надблизької перспективи відстань між спостерігачем та об'єктом зменшується настільки, що зникають контури останнього, а тому він концептуалізується як недиференційована маса [20; с. 228], що зокрема зумовлює розвиток полісемії «тварина–її м'ясо», наприклад, *I don't really eat turkey for Christmas* (The Daily Telegraph 10.12.2001, 5). Незлічувана форма іменника *turkey* в наведеному прикладі позначає м'ясо птиці, відображаючи неможливість сприйняття об'єкта як цілого (порівняймо: українською індичка – індичина).

Отже, орієнтаційна семантика, яка пояснює динаміку формування дискурсивного значення за аналогією до освоєння людиною навколишнього середовища, дає змогу відтворити взаємодію дискурсивного, текстового й внутрішньотекстового рівнів. Дискурсивне орієнтування спирається на перцептивні обмеження, встановлені топологічними координатами, які локалізують об'єкти стосовно тіла людини й органів сприйняття. Текстове орієнтування забезпечується динамічними міжреферентними відношеннями, що охоплюють рух і сили. За ситуативного, або внутрішньо текстового, орієнтування вербалізуються топологічні, просторово-моторні, суцесивні й перцептивні відношення. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у застосуванні принципів орієнтаційної семантики до моделювання інших різновидів дискурсу на матеріалі різних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К., 1993.
2. *Дедова О. В.* Лингвистическая концепция гипертекста : основные понятия и терминологическая парадигма / О. В. Дедова // Вестник МГУ.– 2001. – №4. – С. 22–36. – Серия 9. – Филология.
3. *Дейк Т. А. ван.* Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк; [пер. с англ.]. – М., 1989.
4. *Жаботинская С. А.* Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка) : автореф. дисс. на соискание наук. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 / С. А. Жаботинская Институт языкознания РАН. – М., 1993.
5. *Кравченко А. В.* Когнитивные структуры пространства и времени в естественном языке / А. В. Кравченко // Известия РАН. – 1996. – Т. 55, №3. – С. 3–24. – Серия литературы и языка.
6. *Лакофф Дж.* Женщины, огонь и опасные вещи : Что категории языка говорят нам о мышлении / Дж. Лакофф; [пер. с англ.]. – М., 2004.
7. *Лузина Л. Г.* Выдвижение / Л. Г. Лузина // Краткий словарь когнитивных терминов. – М., 1996. – С. 21–22.
8. *Подосинов А. В.* Ex oriente lux! Ориентация по сторонам света в архаических культурах Евразии / А. В. Подосинов. – М., 1999.
9. *Потапенко С. І.* Сучасний англомовний медіа-дискурс : лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти : монографія / С. І. Потапенко. – Ніжин, 2009.
10. *Почепцов Г. Г.* Синтаксис / Г. Г. Почепцов, И. П. Иванова, В. В. Бурлакова // Теоретическая грамматика современного английского языка. – М., 1981. – С. 100–281.
11. *Рахилина Е. В.* Основные идеи когнитивной семантики / Е. В. Рахилина // Современная американская лингвистика : фундаментальные направления. – М., 2002. – С. 370–389.
12. *Рузин И. Г.* Когнитивные стратегии именованности : модулы перцепции (зрение, слух, осязание, обоняние, вкус) и их выражение в языке / И. Г. Рузин // Вопросы языкознания. – 1994. – №6. – С. 79–99.
13. *Ченки А.* Семантика в когнитивной лингвистике / А. Ченки // Современная американская лингвистика : фундаментальные направления. – М., 2002. – С. 340–369.

14. *Bell A.* The discourse structure of news stories / A. Bell // *Approaches to Media Discourse*. – Oxford, 1998. – P. 64–104.
15. *Grady J. E.* Image schemas and perception : Refining a definition / J. E. Grady // *From Perception to Meaning : Image Schemas in Cognitive Linguistics*. – B.; N.Y., 2005. – P. 35–55.
16. *Hall D. G.* Semantics and the acquisition of proper names / D. G. Hall // *Language, Logic and Concepts*. – Cambridge (Mass.), 1999. – P. 337–372.
17. *Johnson M.* The Body in the Mind : The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason / M. Johnson. – Chicago; L., 1987.
18. *Johnson M.* The philosophical significance of image schemas / M. Johnson // *From Perception to Meaning : Image Schemas in Cognitive Linguistics*. – B., etc., 2005. – P. 15–33.
19. *Kessler K.* I see the world through your eyes : The embodied nature of spatial perspective taking / K. Kessler, L. A. Thomson // Третья Международная конференция по когнитивной науке . (Москва, 20–25 июня 2008 г.). – М., 2008. – С. 80–82.
20. *Langacker R. W.* Grammar and Conceptualisation / R. W. Langacker. – B. etc., 1999.
21. *Maslow A.* Motivation and Personality / A. Maslow. – N.Y., etc., 1970.

Стаття надійшла до редколегії 31.01.2011

Принята до друку 4.02.2011

ОРИЕНТАЦИОННАЯ СЕМАНТИКА: ДИСКУРСИВНЫЕ ВОПЛОЩЕНИЯ

Сергей ПОТАПЕНКО

Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя,

кафедра германской филологии,

ул. Кропивьянского, 2, 16602 Нежин, Черниговская обл.

тел.: +380 (4631) 22244, e-mail: potapenko@ne.cg.ukrtel.net

Статья обосновывает идею об ориентационной семантике, которая связывает формирование значения с последовательностью освоения человеком окружающей среды и объясняет взаимодействие общего строения дискурса, структуру текстов и способы означивания референтов.

Ключевые слова: ориентационная семантика, значение, дискурс, текст, референт.

ORIENTATIONAL SEMANTICS: DISCURSIVE EMBODIMENT

Serhiy POTAPENKO

Gogol State University of Nizhyn,

Germanic Philology Department,

2, Kropyvnyansky str., 16602 Nizhyn, Chernihiv Oblast, Ukraine,

tel.: +380 (4631) 22244, e-mail: potapenko@ne.cg.ukrtel.net

The article puts forward an idea of orientational semantics which connects meaning formation with the order in which humans conceptualize the environment and explains the overall discourse organization, textual structure, and referent nomination.

Key words: orientational semantics, meaning, discourse, text, referent.